QISSALARDA OILA RUHIYATI TASVIRI

Alixonova Feruza
Abdumalikova Zilola
Mahmudova Dilso‘z
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti talabalari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.24041859

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o‘zbek qissalarida oila ruhiyatining badiiy talqini, oilaviy munosabatlarning inson xarakteri va ichki kechinmalariga ta’siri tahlil qilinadi. Ota-ona va farzand, er-xotin, aka-uka hamda opa-singil munosabatlarining qahramonlar ruhiy olamini ochishdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, oilaviy muhit, mehr-oqibat, ishonch, ziddiyat va ma’naviy qadriyatlarning qissa janridagi ifodasi xususida fikr yuritiladi.*

Kalit so‘zlar: *qissa, oila, ruhiyat, oilaviy munosabatlar, psixologik tasvir, qahramon, ma’naviy qadriyat, badiiy obraz.*

Аннотация. *В статье рассматривается художественное изображение семейной психологии в узбекских повестях. Анализируется влияние семейных отношений на характер и внутренний мир героев, а также художественное воплощение взаимоотношений родителей и детей, супругов, братьев и сестёр.*

Ключевые слова: *повесть, семья, психология, семейные отношения, психологическое изображение, художественный образ.*

Abstract. *This article examines the artistic representation of family psychology in Uzbek novellas. It analyzes the influence of family relationships on characters' personalities and inner experiences, focusing on relationships between parents and children, spouses, and siblings.*

Keywords: *novella, family, psychology, family relationships, psychological portrayal, literary character.*

Kirish

Oila inson hayotidagi eng muhim ma’naviy maskanlardan biri bo‘lib, shaxsning dunyoqarashi, xarakteri, axloqiy qarashlari va ruhiy olami aynan oilaviy muhitda shakllanadi. Shu sababli oila mavzusi badiiy adabiyotda qadimdan muhim o‘rin egallab keladi. Yozuvchilar oilani faqat ijtimoiy birlik sifatida emas, balki inson ruhiyati, orzu-umidlari, quvonch va iztiroblari namoyon bo‘ladigan murakkab ma’naviy muhit sifatida tasvirlaydilar.

O‘zbek qissachiligida ham oilaviy munosabatlar, avlodlar o‘rtasidagi ziddiyatlar, ota-ona mas’uliyati, farzand tarbiyasi, mehr va oqibat masalalari keng yoritiladi. Ayniqsa, zamonaviy qissalarda oiladagi ruhiy muhit, insonlar o‘rtasidagi munosabatlarning nozik jihatlari va ularning shaxs taqdiriga ta’siri alohida badiiy ahamiyat kasb etmoqda.

Qissalarda oila ruhiyatining badiiy talqini

Qissa janri inson hayotining muayyan davri, ijtimoiy muhit va qahramon ruhiyatini kengroq tasvirlash imkoniyatiga ega. Shu jihatdan oilaviy munosabatlarni yoritish qissa janrining muhim badiiy imkoniyatlaridan biri hisoblanadi.

Oilaviy ruhiyat deganda oila a’zolari o‘rtasidagi hissiy munosabatlar, o‘zaro ishonch, mehr-muhabbat, hurmat, mas’uliyat va ba’zan kelishmovchiliklar majmui tushuniladi.

Badiiy asarda bu jihatlar qahramonlarning xatti-harakati, nutqi, ichki monologi va ruhiy kechinmalari orqali namoyon bo‘ladi.

Qissalarda ota va farzand munosabatlari ko‘pincha avlodlar o‘rtasidagi qarashlar farqi orqali ochiladi. Ota-onaning hayotiy tajribasi va farzandning mustaqil qaror qabul qilish istagi ayrim vaziyatlarda ziddiyatlarni yuzaga keltiradi. Bunday holatlarda yozuvchi qahramonlarning tashqi munosabatlaridan ko‘ra, ularning ichki kechinmalariga ko‘proq e’tibor qaratadi.

Oila ruhiyatining yana bir muhim jihati — ona obrazidir. Ona mehr-muhabbati, farzand taqdiri uchun qayg‘urishi, oiladagi muvozanatni saqlashga intilishi orqali insoniy fazilatlarning yuksak namunasi sifatida gavdalanadi. Ayrim asarlarda esa onaning ichki iztiroblari, aytilmagan dardlari va ruhiy kechinmalari voqealar rivojiga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omilga aylanadi.

Oilaviy ziddiyatlar va qahramon ruhiyati

Badiiy qissalarda oilaviy ziddiyatlar qahramonlarning xarakterini ochish va ruhiy olamini yoritishda muhim vosita hisoblanadi. Oiladagi tushunmovchilik, e’tiborsizlik, ishonchsizlik yoki avlodlar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar inson ruhiyatida murakkab kechinmalarni yuzaga keltiradi.

Ayniqsa, zamonaviy qissalarda an’anaviy oilaviy qadriyatlar bilan bugungi avlodning qarashlari o‘rtasidagi munosabatlar badiiy tadqiq etiladi. Qahramonlar bir tomondan ota-ona roziligi, oilaviy burch va jamiyat oldidagi mas’uliyatni his etsa, ikkinchi tomondan o‘z istaklari va shaxsiy qarashlarini amalga oshirishga intiladi.

Bunday ruhiy ziddiyatlar yozuvchidan nozik psixologik tasvirni talab etadi. Ichki monolog, sukut, ramziy detallar, dialog va xotiralar orqali qahramonning aytilmagan fikrlari ham o‘quvchiga yetkaziladi. Natijada oila oddiy voqealar kechadigan makon emas, balki inson xarakteri va taqdirini belgilovchi murakkab ruhiy muhit sifatida namoyon bo‘ladi.

Zamonaviy qissalarda oilaviy qadriyatlar ifodasi

Bugungi o‘zbek nasrida oilaviy qadriyatlar masalasi yangicha badiiy yondashuvlar asosida yoritilmoqda. Xususan, Erkin A’zam, Xurshid Do‘stmuhammad, Ulug‘bek Hamdam va Isajon Sulton kabi ijodkorlarning nasriy asarlarida inson va jamiyat, shaxs va ma’naviyat, oilaviy munosabatlar hamda ruhiy izlanishlar turli badiiy shakllarda aks etadi.

Zamonaviy qissalarda oila a’zolari o‘rtasidagi munosabatlar faqat mehr-oqibat va hamjihatlik bilan emas, balki hayotiy sinovlar, kelishmovchiliklar va ruhiy iztiroblar orqali ham tasvirlanadi. Bu esa oilaning murakkab ichki olamini yanada to‘liqroq anglash imkonini beradi.

Ayniqsa, farzand tarbiyasi, ota-onaning mas’uliyati, oiladagi ayolning o‘rni, avlodlar davomiyligi va milliy qadriyatlarning saqlanishi kabi masalalar zamonaviy qissalarning muhim mavzularidan hisoblanadi. Ushbu masalalar orqali yozuvchilar jamiyatdagi ma’naviy o‘zgarishlarni ham badiiy aks ettiradilar.

Oila ruhiyatini ochishda psixologik tasvir vositalari

Qissalarda oilaviy munosabatlarni ishonarli va ta’sirchan ifodalashda bir qancha badiiy vositalardan foydalaniladi:

* Ichki monolog — qahramonning o‘z-o‘zi bilan kechadigan ruhiy suhbatlari orqali uning yashirin kechinmalarini ochadi.

* Dialog — oila a’zolari o‘rtasidagi munosabat, xarakter va qarashlar farqini namoyon etadi.

* Psixologik detal — oddiy harakat, buyum yoki holat orqali qahramonning ruhiy ahvolini ifodalaydi.

* Xotira va retrospeksiya — o‘tmish voqealari orqali bugungi oilaviy munosabatlarning sabablarini yoritadi.

* Sukut va imo-ishora — qahramon ayta olmagan fikr va his-tuyg‘ularni badiiy ifodalashga xizmat qiladi.

Mazkur vositalar yordamida yozuvchi oiladagi munosabatlarning tashqi ko‘rinishi bilan birga, ularning ichki sabablarini ham ochib beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qissalarda oila ruhiyati tasviri insonning ma’naviy dunyosi, xarakteri va hayotiy qarashlarini yoritishda muhim o‘rin tutadi. Oilaviy munosabatlar orqali mehr-oqibat, ishonch, mas’uliyat, sadoqat, avlodlar davomiyligi va milliy qadriyatlar kabi tushunchalar badiiy talqin etiladi.

Zamonaviy qissalarda oila mavzusining ruhiy-psixologik jihatdan yoritilishi janrning badiiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Yozuvchi oiladagi oddiy voqealar ortida yashiringan murakkab kechinmalarni tasvirlash orqali inson ruhiyatining nozik qirralarini ochadi. Demak, oila qissalarda nafaqat voqealar kechadigan makon, balki inson shaxsini shakllantiruvchi, uning ma’naviy qiyofasini belgilovchi asosiy ruhiy muhit sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr.
2. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston.
3. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi.
4. A’zam E. Tanlangan asarlar.
5. Do‘stmuhammad X. Tanlangan asarlar.
6. Hamdam U. Tanlangan asarlar.
7. Sulton I. Tanlangan asarlar.